

ARAŞTIRMA

SAĞLIK YÜKSEK OKULU ÖĞRENCİLERİNİN İLK KLİNİK STRES DÜZEYLERİ*

Selma ATAY**

Fatma YILMAZ ***

Alınış Tarihi:07.01.2011

Kabul Tarihi:13.10.2011

ÖZET

Tanımlayıcı tipteki bu çalışma, Hemşirelik ve Ebelik birinci sınıf öğrencilerinin ilk klinik uygulama sonrası yaşadıkları stres düzeyleri ve bunu etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla yapıldı. Araştırma, Çanakkale ilinde bir Sağlık Yüksekokulunda 2009-2010 Eğitim- öğretim yılında öğrenim gören hemşirelik ve ebelik I. sınıf öğrencilerinden araştırmaya katılmayı kabul eden 83 öğrenci üzerinde gerçekleştirildi. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan öğrenci tanıtım formu ve klinik uygulama sonrasında stres düzeylerini belirlemek amacıyla Klinik Stres Anketi (KSA) kullanılarak toplandı. Verilerin analizi bilgisayarda SPSS 15.00 istatistik programında yüzdeler, ortalama ve t testi ile yapıldı. Araştırmada öğrencilerin KSA puan ortalamaları 54.2 ± 8.9 olarak saptanmış, öğrencilerin ortalamadan üstünde stres yaşadıkları tespit edildi. Öğrencilerin bölümleri ile KSA toplam puan ortalamaları arasında ($t=2.65$, $P=0.010$) ve kendini kliniğe hazır hissetme durumu ile KSA alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunurken, klinik deneyim öncesi kliniğin tanıtılması ve kliniğe hazır hissetme durumları ile KSA puan ortalaması arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edildi. Hemşirelik ve Ebelik öğrencilerinin klinik uygulamaya çıktıkları ilk gün sonundaki stres düzeyi puanlarının ortalamadan üzerinde olduğu tespit edildi. Öğrencilerde stres yaratan etkenlerin azaltılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik öğrencisi; psikolojik stres; klinik uygulama.

ABSTRACT

The First Stress Levels of The Students of Vocational Higher School of Health

This descriptive study was carried out in order to determine the stress levels which the freshmen in the Nursing and Wifery Higher School experienced after their first clinic practices and the factors which affected them. The research was conducted on a voluntary basis on 83 freshmen studying in the Nursing and Midwifery department of a Vocational Higher School of Health in the province of Çanakkale in the 2009-2010 educational year. The data were obtained through students' identification forms prepared by the researchers and Clinical Stress Survey (CSS), which was conducted to determine the students' stress levels after the clinic practice. The analysis was done in SPSS 15.00 statistical program of the computer with percentage, average and t tests. In the research, average point of the students' KSA was calculated as 54.2 ± 8.9 and it was found that the students experienced stress over the average. While a significant difference was found between the students' departments and total average points ($t=2.65$, $P=0.010$) and between their receptivity to the clinic and KSA's low dimension of average point, it was seen that there was not a significant difference between introduction of the clinic before the clinic experience and students' receptivity to the clinic and average point of KSA. It was found out that the stress levels of students of Nursing and Midwifery at the end of first day in clinical practice were above average. To reduce the factors generating stress on students is recommended.

Keywords: Nursing students; clinical practice; psychological stres.

GİRİŞ

Uygulamaya dayalı tüm disiplinlerin eğitim programlarında olduğu gibi teorik bilgi ve klinik deneyim hemşirelik ve ebelik eğitiminin birbirini tamamlayan ayrılmaz parçalarıdır (Sharif and Masoumi 2005). Bu klinik deneyimler öğrencilerin sadece teorik bilgi ve

uygulamaları arasında bağlantı kurmalarına yardım etmez, aynı zamanda hemşirelik uygulamalarında ve sosyalleşmede ki rollerinin temelini oluşturan psikomotor becerilerinin gelişimini de sağlar (Şendir ve Acaroğlu 2008). Ancak, yapılan birçok çalışma klinik

*Bu çalışma 21-23 Ekim 2010 tarihinde İzmir/Çeşme'de düzenlenen 1. Hemşirelik Bakım Kongresinde poster bildiri olarak sunulmuştur.

**Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu (Yrd. Doç Dr.) e-mail:selmabekta@yahoo.com,

Tel: 0535 2405194)

*** Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu (Yrd. Doç. Dr.)

uygulamalarda öğrencilerin öğrendikleri kuramsal bilgileri kullanma güçlüğü, yanı sıra, hastaneye uyum güçlüğü, klinik deneyim eksikliği, açık olmayan eğitici beklentisi, iyi bilinmeyen alışılmadık alanlar nedeniyle, stres yaşadıklarını göstermiştir.(Admi 1997, Jones and Johnston 1997, Mahat 1988, Martyn 1997, Pagana 1988, Parkes 1985, Shipton 2002, Jimenez at al. 2010).

Stres eğitim süresince öğrencinin akademik performansını ve iyilik halini etkileyen önemli bir piko-sosyal faktör olarak tanımlanmaktadır (Jimenez at al. 2010). Stresin varlığı ve düzeyi öğrenme ve düşünme üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiye sahiptir. Yüksek seviyede stres öğrenmeyi zorlaştırır, akıl yürütme ve soyut düşünme yönündeki zihinsel yetiyi bozması nedeniyle öğrencide başarısızlığa neden olabilir, düşük seviyede stres ise öğrenciyi motive edicidir (Rhead 1995). Dolayısıyla stresi fazla olan bir öğrenci ebe-hemşire, hastasının gereksinimlerini iyi bir şekilde gözlemleyemeyeceğinden, hastasının güvenini kaybeder.

Araştırmalarda, klinik uygulamanın ilk dönemlerinde ortaya çıkan stresin diğer dönemlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Admi 1997, Jones and Johnston 1997, Martyn 1997, Pagana 1988, Price 1985).

Klinik ortamda öğrencinin yaşamış olduğu stresin, sağlık profesyonelleri ile ilişki geliştirmede güçlüğe, stresli durumlarla baş etme yeteneğinde azalmaya, yavaş yanıt ve zayıf sosyal ilişkilere, mesleki yetersizliğe, hasta beklentilerini karşılamada eksikliğe, hastane işleyişine uyumda eksikliğe, hastalara zarar verme endişesine, yanlış bilgi verme korkusuna, hastane prosedürlerinde yanlışlık yapma endişesine neden olduğunu belirten farklı çalışmalar bulunmaktadır (Price 1985, Neary 1997, Martyn 1997, Sheu et al. 2002, Sharif and Masoumi 2005).

Bütün bu sonuçlar doğrultusunda stresin öğrencinin beceri geliştirme ve klinik performansını etkilediği düşünülmektedir. Bu nedenle, öğrencilerin klinik uygulamanın ilk günü ve devamı esnasında yaşadıkları stres düzeyinin ve neden olan faktörlerin belirlenerek, öğretim elemanlarının, klinik uygulamalarda öğrencilerin streslerini kontrol etmesine yardım edecek düzenlemeleri, stratejileri geliştirmeleri ve öğrencilere rehber olmaları stres düzeylerini azaltmada yardımcı olabilir.

Bu araştırma, Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik ve Ebelik I. sınıf öğrencilerinin ilk klinik uygulama sonrası yaşadıkları stres düzeylerini saptamak amacıyla yapıldı.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma, Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik ve Ebelik I. sınıf öğrencilerinin ilk klinik uygulama sonrası yaşadıkları stres düzeylerini saptamak amacıyla tanımlayıcı olarak yapıldı. Araştırmanın evrenini, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Çanakkale ilinde sağlık yüksekokulu Hemşirelik ve Ebelik I. Sınıfında okumakta olan 112 öğrenci oluşturdu. Araştırmada örneklem yöntemine gidilmemiş, araştırmaya Sağlık Meslek Lisesi veya herhangi bir sağlık okulundan mezun olan, Hemşirelik Esasları dersini tekrar alan, klinik deneyimi olan öğrenciler dahil edilmeyip, araştırmaya katılmayı kabul eden 83 öğrenci alındı. Araştırmanın verileri, öğrencileri tanıtan 8 sorudan oluşan tanıtıcı bilgi formu ve öğrencilerin stres düzeylerini ölçen, Pagana tarafından 1989 yılında geliştirilen, Şendir ve Acaroğlu tarafından 2003 yılında Türkçe geçerlik-güvenilirliği test edilmiş olan Klinik Stres Anketi (KSA) kullanılarak 01-30 Mayıs 2009 tarihleri arasında toplandı.

KSA tehdit, mücadele, zarar, yarar emosyonlarından oluşan toplam 20 sorudan oluşmakta ve ilk klinik uygulama deneyimlerinde, öğrenci ebe-hemşireleri tehdit eden ya da mücadele etmelerini gerektiren stresin başlangıç değerini belirlemek üzere kullanıldı. Her bir madde 5 dereceli olarak değerlendirilmektedir; 0-“hiç”, 1- “biraz”, 2- “orta”, 3-“fazla”, 4-“çok fazla”. Her madde için verilen puan esas alınarak anketten en az “0” en fazla “80” puan elde edilebilmektedir. Düşük puan stres düzeyinin düşük olduğunu, yüksek puan ise stres düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Verilerin toplanması için ilgili müdürlükten yazılı izin alındı. Ayrıca araştırmanın amacı açıklanarak öğrencilerden sözlü onay alınmış ve gizlilik ilkesine saygı gösterilmiştir. Veri toplama aracı ilk klinik uygulama gününün sonunda uygulanmıştır. Araştırma bulgularının analizinde sayı ve yüzdelik dağılımlar, ortalama ve t testi kullanıldı.

BULGULAR VE TARTIŞMA

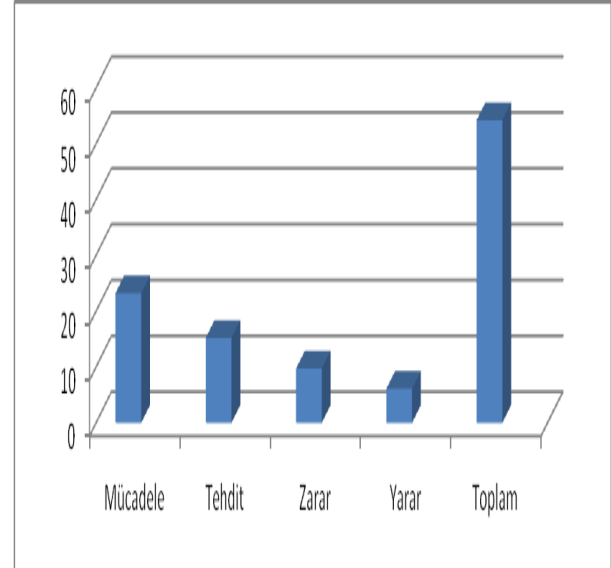
Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yaş ortalamalarının 19.7 ± 3.06 olduğu, %50.6'sının hemşirelik bölümü öğrencisi olduğu, %95.2'sini kız öğrencilerin oluşturduğu, %78.3'ünün ise bölümüne isteyerek devam ettiği belirlendi.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Klinik Uygulama Öncesine İlişkin Yanıtlarının Dağılımı (s=83)

Klinik uygulama öncesine ilişkin bulgular	S	%
Daha önceden hastane deneyimi		
Evet (refakatçı, hasta, ziyaretçi vb)	25	40.1
Hayır	58	69.9
Klinik uygulamaya hazır hissediyor musunuz?		
Evet	63	75.9
Hayır	20	24.1
Klinik uygulama öncesi teorik bilginiz yeterli mi?		
Evet	52	62.7
Hayır	31	37.3
Klinik uygulama öncesi klinik tanıtıldı mı?		
Evet	25	30.1
Hayır	58	69.9
Klinik uygulamada yaşamaktan korktuğunuz olumsuz deneyim		
Hastanın ölmesi	16	19.3
Hastaya zarar verme	41	49.4
Diğer	9	10.8
Yok	17	20.5

Tablo 1'de öğrencilerin %69.9'unun daha önce herhangi bir nedenle hastane ortamında bulunmadığı, %75.9'unun kendisini klinik uygulamaya hazır hissettiği, %62.7'sinin klinik uygulama öncesi verilen teorik bilgiyi yeterli bulduğu, %37.3'ünün klinik uygulama öncesi verilen teorik bilgili bulmadığı saptanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin %69.9'u klinik uygulama öncesi kliniğin tanıtılmadığını, %49.9'u klinik uygulamada yaşamaktan korktuğu olumsuz deneyimi, hastaya zarar verme olarak belirtmişlerdir. Sharif ve Masoumi (2005) çalışmalarında, öğrenciler; klinik ortamın kendileri için stresli olduğunu, hasta/bireye zarar vermekten korktuklarını, ekibe ait olmadıkları hissine sahip olduklarını, hata yapma, hastaya zarar verme, olumsuz tepkilerle karşılaşma gibi düşünceleri yoğun olarak yaşadıklarını ve kendilerine olan güvenin azalmasına bağlı stres yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Grafik 1'de araştırmaya katılan öğrencilerin toplam klinik stres puan ortalaması 54.2 ± 8.9 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, öğrencilerin KSA düzeylerinin ortalama değerin üzerinde olduğunu ve ortalamanın üzerinde stres yaşadıklarını göstermektedir. KSA alt gruplarının puan ortalaması, mücadele boyutunda 23.2 ± 5.6 , tehdit boyutunda 15.2 ± 4.8 , zarar boyutunda 9.7 ± 3.5 ve yarar boyutunda ise 6.08 ± 1.8 olduğu saptanmıştır. Orta düzey stresin uyarıcı etkisi nedeni ile istedik bir şey olduğu bilinmektedir. Ancak yüksek düzey stresin de eğitimde başarıyı engelleyen önemli bir faktör olduğu, öğrencinin beceri geliştirme ve klinik performansını etkilediği bilinmektedir. Chan ve ark'larının (2009) çalışmasında, öğrencilerin klinik stres düzeylerinin orta düzeyde olduğunu, Sharif ve Masoumi (2005) ise, öğrencilerin tamamının klinik ortama ilişkin anksiyete yaşadığını, Erbil ve arkadaşları (2006) ise, ilk kez klinik uygulamaya çıkmanın öğrencilerde anksiyeteyi yükselten bir etken olduğunu, Şirin ve arkadaşlarının (2003) çalışmasında ise öğrencilerin stajın ilk gününde %75'inin stres, korku ve heyecan yaşadığını belirtmişlerdir.

Grafik 1. Öğrencilerin İlk Klinik Stres Puanlarının Dağılımı

Tablo 2'de KSA toplam ve alt boyut puan ortalamalarının bölümlere göre dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde; alt boyutlarda bölümler arası anlamlı bir fark bulunmazken KSA toplam puan ortalamasında bölümler arası istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur

(p=0.010). Hemşirelik bölümü öğrencilerinden kaynaklanan bu anlamlı farkın nedeni, hemşirelik ve ebelik müfredatındaki meslekte temel ilke ve uygulamalar dersinin kredi

saatinin farklı olmasından kaynaklanmış olabilir. Hemşirelerde 8 saat olan meslekte temel ilkeler dersi ebelik bölümünde 4 saat olarak verilmektedir.

Tablo 2. KSA Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamalarının Bölümlere Göre Karşılaştırılması

KSA toplam ve Alt Boyut	Bölümler	S	X±S	t p
Mücadele	Hemşirelik	42	22.57±5.11	1.18 P=0.24
	Ebelik	41	24.02±6.03	
Tehdit	Hemşirelik	42	14.09±3.62	1.67 P= 0.97
	Ebelik	41	15.85±5.71	
Zarar	Hemşirelik	42	8.97±2.52	1.95 P=0.05
	Ebelik	41	10.51±4.41	
Yarar	Hemşirelik	42	5.95±1.51	528 P=0.59
	Ebelik	41	6.17±2.20	
Toplam	Hemşirelik	42	51.59±8.30	2.65 P=0.010
	Ebelik	41	56.56±8.72	

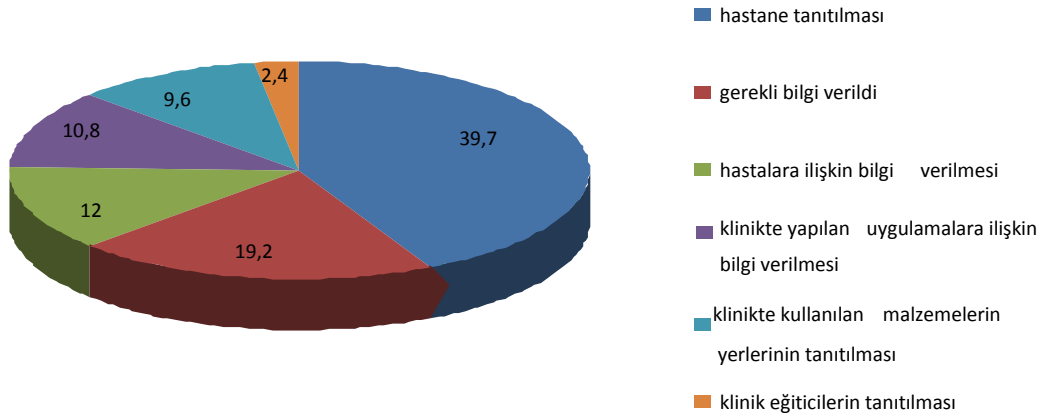
Tablo 3 KSA Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamalarının Klinik Uygulamaya Hazır Hissetme Durumuna Göre Karşılaştırılması

KSA toplam ve Alt Boyut	Klinik uygulamaya hazır Hissetme Durumuna	S	X±S	t p
Mücadele	Evet	63	24.30±5.27	3.067 P=.003
	Hayır	20	20.10±1.23	
Tehdit	Evet	63	14.15±4.19	2.80 P=.006
	Hayır	20	17.50±5.84	
Zarar	Evet	63	9.11±3.14	2.42 P=.005
	Hayır	20	11.70±4.43	
Yarar	Evet	63	6.36±1.83	2.72 P=.008
	Hayır	20	5.10±1.71	
Toplam	Evet	63	53.93±9.03	0.20 P=.839
	Hayır	20	54.40±8.33	

Öğrencilerin KSA toplam ve alt boyut puan ortalamalarının klinik uygulamaya hazır hissetme durumuna göre dağılımı Tablo 3’de verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde; klinik uygulamaya hazır hissetme durumu ile KSA toplam puanı arasında anlamlı bir fark bulunmazken; mücadele (3.067, P<0.05),

tehdit (2.80, P<0.05), zarar (2.42, P<0.05) ve yarar (2.72, P<0.05) alt boyutları ile klinik uygulamaya hazır hissetme durumu arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda, kendini klinik uygulamaya hazır hissedenden öğrencilerin klinik uygulamaya hazır hissetmeyen öğrencilere göre daha fazla mücadeleye oldukları, klinik ortamı daha az tehdit olarak algıladıkları, klinik ortamı daha az zarar ve daha fazla yarar olarak algıladıkları söylenebilir. Ayrıca, öğrencilerin staj öncesi verilen teorik bilgiyi yeterli bulma durumu ile klinik stres puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Grafik 2’de öğrencilerin %39.7’si hastane tanıtımının yapılmasının, %12.00’si hastalar hakkında bilgi verilmesinin, %10.8’i klinikteki uygulamalar hakkında bilgi verilmesinin, %9.6’sı malzemelerin yerlerinin öğretilmesinin, %2.4’ü ise eğitici kişilerin tanıtılmasının kendilerindeki stresleri azaltacağını düşündüklerini göstermektedir. Her hangi bir öneri belirtmeyenlerin oranı ise %19.2’dir. Karabulut ve Ulusoy’un (2008) çalışmalarında da öğrencilerin %54.1’i staj öncesi açıklama yapılmasının yararlı olduğunu belirtmişlerdir.

Grafik 2. Öğrencilerin Klinik Stresin Azaltılmasına İlişkin Önerileri

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin klinik uygulamaya çıktıkları ilk gün sonundaki toplam klinik stres anket puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu, bölümlere göre dağılımda ebelik öğrencilerinin hemşirelik öğrencilerine göre daha fazla stres yaşadıkları, bunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu, klinik uygulama ile ilgili en büyük korkularının hastaya zarar verme olduğu ve kendini klinik ortama hazır hissedenden öğrencilerin klinik ortamı daha az tehdit olarak algıladıkları ve klinik ortamda daha fazla mücadeleci oldukları tespit edildi. Ayrıca öğrencilerin %39.7'si hastane tanıtımının yapılmasının ilk günlük streslerinin azaltılmasında etkili olacağını belirtmişlerdir.

KAYNAKLAR

- Adini H.** Nursing Students' Stress During The Initial Clinical Experience. *Journal Of Nursing Education* 1997;36(7):323–327.
- Chan KLC, Winnie KW, Daniel YT.** Hong Kong Baccalaureate Nursing Students' Stress and Their Coping Strategies in Clinical Practice. *Journal of Professional Nursing* 2009;25(5):307–313.
- Erbil N, Kahraman AN, Bostan Ö.** Hemşirelik Öğrencilerinin İlk Klinik Deneyim Öncesi Anksiyete Düzeylerinin Belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2006;9(1):10-16.
- Jimenez C, Navia-Osorio P, Vacas Diaz C.** Stress And Health in Novice And Experienced Nursing Students. *Journal of Advanced Nursing* 2010; 66(2):442–455.
- Jones MC, Johnston DW.** Distress, Stress And Coping in First Year Student Nurses. *Journal of Advanced Nursing* 1997; 26(3):470–474.
- Karabulut SD, Ulusoy MF.** Students' Views on Clinical Practice of Fundamentals of Nursing Course. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi* 2008:26-40.

Bu sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin ilk klinik uygulamada ve sonrasında stres düzeylerinin azaltılması için klinik ortama oryantasyon programı uygulanması, kliniğin fizik yapısı, araç gereçler, kliniğe özel işlemler, kurallar ve öğrencilerden beklentiler ile ilgili öğrencilerin ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi, klinik başhemşiresi, hemşireleri, hekimleri, diğer görevliler ile öğrencilerin klinik uygulama öncesinde tanışmalarının sağlanması, kliniğe çıkmadan önce öğrencilerin öz değerlendirmelerinin sağlanması ve eksik oldukları konularda tamamlayıcı uygulamaların yapılması önerilebilir.

- Mahat G.** Stress And Coping: Junior Baccalaureate Nursing Students in Clinical Settings. *Nursing Forum* 1988;33(1):11–19.
- Neary M.** Project 2000 Students' Survival Kit:A Return To The Practical Room. *Nurse Education Today* 1997; 17(1):46–52.
- Pagana KD.** Stresses And Threats Reported By Baccalaureate Students in Relation to An Initial Clinical Experience. *Journal Of Nursing Education* 1988;27(9):418–424.
- Parkes KR.** Stressful Episodes Reported By First Year Student Nurses: A Descriptive Account. *Society Of Science And Medicine* 1985;20(9)945–953.
- Price B.** Moving Wards How Do Student Nurses Cope? *Nursing Times* 1985;81(9):32–35.
- Rhead MM.** Stress Among Student Nurses: Is It Practical or Academic?. *Journal of Clinical Nursing* 1995;4(6):369–376.
- Sharif F, Masoumi S.** A Qualitative Study of Nursing Student Experiences of Clinical Practice. *BMC Nursing* 2005; 4(6):1-7.

Shipton SP. The Process Of Seeking Stres-Care: Coping And Experienced By Senior Baccalaureate Nursing Students in Response To Appraissed Clinical Stress. Journal of Nursing Education 2002;41(6):243-256.

Sheu S, Lin HS, Hwang SL. Perceived Stress And Physio-Psycho-Social Status Of Nursing Students During Their Initial Period Of Clinical Practice: The

Effect Of Coping Behaviors. International Journal Of Nursing Studies 2002;39(2):165-175.

Şendir M, Acaroğlu R. Reliability And Validity Of Turkish Version of Clinical Stress Questionnaire. Nurse Education Today (2008);28(6):737-743.

Şirin A, Kavak O, Ertem G. Doğumhane Stajına Çıkan Öğrencilerin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi. C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 2003; 7(1):27-32.